

Overgenomen uit: *Begijnhofkrant* 45 (2014) 5 -6

Vita in Turnhouts Begijnhofmuseum* 18de-eeuwse levensbeschrijving van Sint-Jan Berchmans

Hugo Vanden Bossche

De allereerste levensbeschrijving (vita) van Jan Berchmans, 'Vita di Giovanni Berchmans Fiammingo Religioso della Compagnia di Giesu',¹ werd in 1624, dus amper drie jaar na zijn overlijden, door P. Virgilius Cepari, rector van het Collegium Romanum,² in het Italiaans geschreven en in 1627, na goedkeuring, in Rome gepubliceerd. Al in 1629 verscheen de Nederlandse editie, 'verduytscht' door Jacobus Susius (Jacques Suys) SJ, en gedrukt in Antwerpen.³ Deze vertaling was opgedragen aan de bestuurders van Berchmans' geboortestad Diest. In Antwerpen werd in 1630 de Latijnse vertaling gedrukt.⁴ Hetzelfde jaar verscheen de Franse en in 1633 de Spaanse editie.⁵

Van de Nederlandse vertaling is er een in augustus 1745 in Antwerpen gedrukte versie aanwezig in de 'begijnenbibliotheek' van het Begijnhof te Turnhout³ (zie foto's). Dit boek was in 1891 eigendom van de in Sint-Jans-Molenbeek op 31 maart 1830 geboren Francisca Reulens. Zij was grootjuffrouw van 10 november 1886 tot haar overlijden op 28 februari 1905. Haar opvolgster was de in Turnhout beter bekende juffrouw Octavia Van Genechten. Het boek is goed bewaard gebleven, maar het portret van Jan Berchmans is vakkundig weggesneden.

Titelblad en opdracht uit de Nederlandse vertaling van de vita van Jan Berchmans die aanwezig is in de 'boekencollectie' van het begijnhof te Turnhout (Foto's Hugo Vanden Bossche).³

*De boekencollectie van het begijnhof is na het verschijnen van deze *Begijnhofkrant* verhuisd naar het Stadsarchief, zie ook 'Noten en literatuur' nr. 3.

Meesterwerk

De door rector P. Virgilius Cepari geschreven *vita* wordt door onder anderen pater Schoeters S.J. als een ‘meesterstuk van katholieke hagiografie’ beschreven.⁶ Jan Berchmans had vanaf begin 1619 -- hij was op 31 december 1618 in Rome aangekomen -- tot aan zijn vroegtijdige overlijden op 13 augustus 1621 rector Cepari volledig vertrouwd. Bovendien kon de rector de door Jan Berchmans nagelaten geschriften en getuigenissen van zijn Romeinse medebroeders raadplegen. Daardoor is dit werk, althans wat de uitbeelding van Berchmans’ inwendige leven in Rome betreft, onovertroffen gebleven.⁶

De rector heeft blijkbaar minder informatie uit Vlaanderen kunnen inkijken: de drie jaar in Rome kregen viermaal meer bladzijden toebedeeld dan de 19 jaar die hij in Diest, Mechelen en Antwerpen verbleef. Misschien had hij geen toegang tot de bijna 70 getuigenissen, vooral van Jans’ Mechelse medebroeders⁷, die vanuit Vlaanderen naar Rome werden gestuurd en deel uitmaakten van het dossier dat aan de Congregatie van de Riten⁸ werd overgemaakt.

Glasraam met afbeelding van Sint-Jan Berchmans

Sjouwerman van Heiligen

Het boek van Cepari werd ook opgenomen in het dossier, nadat de schrijver de echtheid van de door hem beschreven feiten onder eed had bevestigd.⁶ Dat deze *vita* werd opgenomen in het dossier, lag in de lijn van de verwachtingen. Pater Cepari stond in Rome bekend als een

promotor van de heiligverklaringen van medebroeders. De kardinalen noemden hem schertsend ‘den sjouwerman van de Heiligen’.⁶ Hij speelde alleszins een rol bij de zalig- en/of heiligverklaring van Ignatius van Loyola, Franciscus Borgia (beiden werden heilig verklaard in respectievelijk 1622 en 1671), Stanislaus (Stanislas) Kostka en Aloysius van Gonzaga. Naast de levensbeschrijving van Jan Berchmans heeft hij ook die van de op 18-jarige leeftijd overleden novice Stanislaus Kostka en die van Aloysius van Gonzaga⁹ geschreven.

Pater Cepari (° 1564 - † 1631) had Aloysius van Gonzaga (° 1562 - † 1591) heel goed gekend, want tijdens zijn leven was hij zijn studiegezel geweest. Deze in 1607 verschenen *vita* heeft het leven van Jan Berchmans sterk beïnvloed: na het lezen ervan besliste Jan in te treden bij de jezuïeten⁷ en zoveel mogelijk de weg van de op 23-jarige leeftijd overleden Aloysius van Gonzaga te volgen.

In tegenstelling tot Jan Berchmans werden Aloysius en Stanislaus snel zalig verklaard, namelijk in 1605 en 1670. Zij werden samen heilig verklaard in 1726, dat is vóór de opheffing van de jezuïetenorde in 1773. De zalig- en heiligverklaring van Jan Berchmans hebben moeten wachten tot de orde in 1814 in ere werd hersteld. Hoewel deze jonge Vlaamse jezuïet reeds onmiddellijk na zijn dood in Rome als een heilige werd vereerd, werd hij pas in 1865 zalig en in 1888 officieel heilig verklaard door paus Leo XIII.

In het rijtje van de bovenvermelde heilig verklaarde jezuïeten is Sint-Jan Berchmans de enige die niet tot de adel behoorde en waarschijnlijk ook de enige jezuïet die als huisknechtje van de pastoor van het begijnhof te Diest en vooral van de Mechelse kanunnik Froymont heeft kunnen studeren. Misschien heeft zijn lage komaf meegespeeld bij de late officiële erkenning. Een heiligverklaring vereiste in die tijd niet alleen veel moeite en geld, maar vooral veel geduld. Van de bovenvermelde jezuïeten werd alleen de stichter van de orde, Ignatius van Loyola, al na 66 jaar gecanoniseerd, wat bij de anderen gemiddeld 160 jaar duurde. Normaal zou Jan Berchmans rond 1781 heilig verklaard kunnen zijn, maar toen was de orde al 8 jaar door paus Clemens XIV opgeheven. Dat gebeurde na vele klachten en protesten van onder anderen de katholieke vorsten tegen de sociëteit bij deze paus en zijn voorgangers uit de 18de eeuw. Dat Jan Berchmans in die turbulente periode niet op de lijst van heiligen werd opgenomen, zal wel aan die problemen te wijten zijn.

Noten en literatuur

1. *Vita di Giovanni Berchmans Fiammingo Religioso della Compagnia di Giesu*, scritta dal P. Virgilio Cepari della medesima Compagnia, in Roma, per l'Erede di Bartolomeo Zannetti (1627)
2. Het ‘Collegium Romanum’ werd in 1551 door Sint-Ignatius gesticht en werd later uitgebouwd tot de Gregoriaanse universiteit.
3. *Het leven van Joannes Berchmans, Neder-lander, Religieus der Societeyt Jesu*, beschreven in 't Italiaensch, door P. Virgilius Cepari, ende verduytscht door Jacobus Susius, beyde Priesters der selver Societeyt 't Antwerpen, bij Hendrick Aertssens, in de Kammerstrate, in de Witte Lelie (1629), met een portret, gegraveerd door P. De Mallery. De versie uit 1745 werd gedrukt in Antwerpen by de Weduwe

van Hieronymus Verdussen op de Groote-Merckt in S. Augustinus. (inventarisnummer B1773, het inventaris kan geraadpleegd worden op www.vriendenbegijnhof.be onder de hoofding ‘artikels en transcripties’).

4. *Vita Joannis Berchmanni Flandro-Belgae, religiosi Societatis Jesu*, italice scripta a P. Virgilio Cepario, latine reddita a P. Hermanno Hugone, utroq Soc. Jesu Sacerdote. Antverpiae, ex officina Plantiniana, Balthasaris Moreti (1630), met een anoniem portret.

5. *Heemkundig Tijdschrift voor het Hageland en Omgeving*, uitgegeven door de Oost-Brabantse werkgemeenschap, XVIII (1981), 242 – 245

6. Schoeters K., S.J. (1930): *De heilige Sint Jan Berchmans*, Alken, pp.7-9, 157

7. In 1615 openden de jezuiten een college in Mechelen. Jan Berchmans ging daarheen om zijn studies af te maken. Het is daar dat hij het levensverhaal van Aloysius van Gonzaga († 1591) las, wat hem stimuleerde om in te treden in het noviciaat van de paters jezuiten in Mechelen. Hij moet wel zeer begaafd geweest zijn, want als zoon van niet zo rijke ouders werd men niet gemakkelijk door de orde toegelaten tot een jezuitencollege of noviciaat. In september 1618 begon hij in Antwerpen aan zijn filosofische studies. Daar gaven ze hem te verstaan dat hij was uitgekozen om zijn studies aan het Collegium Romanum in Rome voort te zetten.

8. In 1588 riep paus Sixtus V de Heilige Congregatie van de Riten (Congregatie voor de Heiligverklaringen) in het leven. Deze behandelt alles wat volgens de vastgestelde procedure leidt tot de zalig- of heiligverklaring van de Dienaren Gods.

9. *Leven van den H. Aloysius Gonzaga van de Societeyt Jesu*, in het Italiaans geschreven door P. Virgilius Cepari en naer de verbeterde fransche uytgave van A.M.D.G. in het vlaamsche vertaeld door eenen Rooms-catholyken priester, Rousselaere (Roeselare), by David van Hee, boekdrukker, Iperstraat (1827)

Hugo Vanden Bossche